

bave. Terminološki su rječnici najvažniji zadatak današnjega doba ne samo za razvoj znanosti nego i za razvoj hrvatskoga jezika. Znanstveni i tehnički razvoj donosi na tisuće novih pojmova koji traže svoje nazive pa zadovoljiti tu potrebu, znači velik napor u pronalaženju novih naziva. On je za nas toliko važniji što glavina tehničkoga napretka potječe iz gospodarski moćnih zemalja, prvenstveno Amerike, pa je s time prevlast angloameričkoga jezika i američkih naziva očita. Kad bismo nekritički preuzimali tuđe nazive, jezik bi nam ubrzo bio preplavljen tuđicama u takvoj mjeri da bi mogao izgubiti i svoj hrvatski lik. Zato je važno da se terminološki rječnici izrađuju ne samo prema zahtjevima struke nego i prema zahtjevima hrvatskoga jezika.

Budući da nazivlje i terminološke rječnike moraju raditi u prvome redu stručnjaci pojedinih struka, oni moraju misliti i na jezičnu stranu terminološke problematike. Sa sve većim razgraničenjem pojedinih struka i specijalizacijom stručnjak bi morao poznavati hrvatski jezik u onoj mjeri u kojoj je on dio visokoga stupnja opće naobrazbe, a terminolog još u većoj, posebno poznavanje hrvatske tvorbe riječi i osnovnih terminoloških zahtjeva.

Sam jezikoslovac ne može biti tvorac i vrhovni sudac u nazivlju svih struka jer bi to značilo da je jezikoslovlje kraljica svih struka. Ono to nipošto nije, ono je samo sluškinja svih struka.

No stručnjaci ipak ne mogu prodrijeti u jezikoslovlje koliko je potrebno da se nazivlje uskladi sa zahtjevima hrvatskoga jezika pa je dobra suradnja s jezikoslovcima. Priručnik Milice Mihaljević otvara vrata takvoj suradnji.

Na kraju bi trebalo reći što u knjizi ima, ali ne ću o tome, mogu samo reći da će svatko tko je uzme u ruke naći korisnih

misli. A onaj tko se nađe ponukanim da je nakon toga kritički ocijeni, učinit će svakako koristan korak. Provjera u praksi i ocjena iz prakse pomoći će autorici da poboljša njegove slabije strane da u budućim izdanjima bude što savršeniji jer jedno takvo djelo po svojoj naravi mora biti stalno prisutno u našem znanstvenome životu.

Stjepan Babić

SUPLETIVNO, A NE BRODNJAČKI

Postoje autori kojima vjerujemo i koji su svojim cjelokupnim radom zaslužili da se njihova riječ poštuje. Jedna od njih je i dr. Milica Mihaljević. Ovu autoricu možemo svrstati u mali krug jezikoslovaca koji su uložili veliki trud u savladavanje tehničkog nazivlja. Da to najiskrenije mislim, svjedoči i činjenica kako sam pristao ocijeniti njezin rukopis *Terminološki priručnik* i prije nego što se znao potencijalni izdavač. Za taj sam priručnik među ostalim napisao kako se radi o krajnje korisnom štivu koje može imati povijesno značenje. Taj je rukopis sada objavljen i vjerujem da će to biti pouzdan priručnik svima koji se bave ili će se baviti sastavljanjem nazivlja za pojedino područje.

Povod za uvod je tekst M. Mihaljević *Lingvistička analiza naftnih naziva* u 3. broju prošlogodišnjega *Jezika*. S pretežnim se dijelom njezinih preporuka slažem. Međutim, valja upozoriti na neka rješenja koja, u prevelikoj želji pohrvaćenja pojedinih naziva, postaju svojom suprotnošću.

Komentirajući jedno od njezinih rješenja u spomenutom rukopisu napisao sam: "Mislim da je to ipak nerealno. Zato predlažem da ostanu istoznačnice: sustav

i sistem te računalo i kompjutor. Da se smanji uporaba naziva sistem i kompjutor, ali ne i izbaciti, jer to nije vjerojatno u svakodnevnicu, osobito ne u govoru. Vi u priručniku imate pojam supletivnosti, djelomične prednosti. Mislim da ga treba uzeti kao osnovu za promatranje parova sustav – sistem, računalo – kompjutor, naglasak – akcent“. To je misao vodilja u prosudbi uspješnosti nekih rješenja u navedenom tekstu u *Jeziku*.

Druga je misao kako je Brodnjakov *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, koji mi je stalno “pri ruci”, ipak samo djelomično ispunio svoju funkciju. Naime, nekim svojim rješenjima, osobito na području tehnike taj rječnik ne zadovoljava. Primjerice, nije tvar prihvatljiviji pojam od materije, kako piše Brodnjak, jer u znanosti i tehnici trebaju oba, o čemu svjedoči tekst fizičara K. Adamića objavljen u časopisu *Polimeri* [2.(2.)74.-75. (1981.)]. On je tada upozorio da riječi materija i tvar nisu istoznačnice. Te je pojmove K. Adamić definirao na sljedeći način. “Materija je objektivna realnost koja postoji neovisno o spoznaji o njoj. Fizička polja (npr. elektromagnetsko polje), elementarne (npr. elektron) i složenije čestice (npr. atom) i *tvar* različiti su oblici materije. Kako je materija u stvari filozofski pojam, treba izbjegavati njegovu uporabu umjesto pojma *tvar*, što se, na žalost, često čini. Tvar je oblik materije sastavljen od atoma. Jednostavne su tvari sastavljene samo od atoma istog naboja jezgre, i njih je u prirodi relativno malo, a sve bogatstvo tvari u živoj i neživoj prirodi nastaje kombiniranjem različitih atoma“. Zato ne bi sada trebalo slijediti praksu osamdesetih godina kada je jedan privrženik tadašnje vlasti dokazivao kako je materija istoznačnica riječi tvar, a sada dokazujemo da je tvar istoznačnica ma-

teriji. Svaka tvar jest materija, ali svaki oblik materije nije tvar.

Još jedno od takvih nezadovoljavajućih rješenja i prijedloga u Brodnjaka, a što preuzima u članku i M. Mihaljević, prijevod je njemačke riječi *Düse*, na što ću se osvrnuti u nastavku.

S kojim se rješenjima M. Mihaljević ne slažem? To su: par materija – tvar, naziv za toplinsku točku na kojoj se... duktilnost, niz vezan uz riječ vakuum, te pitanje zar zaista ne postoji hrvatski naziv za englesku riječ *quenching*.

Već je opširno protumačeno kako njemačka riječ *Düse* ima vrlo vrijedan hrvatski prijevod *mlaznica*, I. Č. *U hajci na mlaznicu*. *Vjesnik*, 27. siječnja 1996. Primjeri su mlazni zrakoplov, mlaz vode. Riječ povezana s mlazom potvrđena je u Dapčevu *Njemačko-hrvatskom rječniku* u više od pedeset pojedinačnih riječi ili sintagmi. Međutim Brodnjak stvara velike teškoće. Za *Düse* Brodnjak na str. 94. piše: *diza*¹ i *dizna* ž. njem. tehn. – sapnica, mlaznica, sisak. Pritom oznaka ¹ znači riječ ili oblik tipičniji za srpski nego za hrvatski književni jezik, premda je u uporabi i u hrvatskom književnom jeziku. Sukladno tom iskazu moglo bi se napisati da prema Brodnjaku za riječ *Düse* postoje četiri istoznačnice: *diza*, *sapnica*, *mlaznica*, *sisak*. Međutim, na str. 287. Brodnjak piše *mlaznica* (a to znači srpska riječ?) ž. tehn. – sapnica, *diza*, *brizgaljka*. Dakle, *dizna* i *mlaznica* su srpske riječi, a hrvatske su *diza*, *sisak*, *brizgaljka* i jedina riječ koja se javlja u oba slučaja, *sapnica*. Koristeći takva rješenja iz Brodnjaka, stručnjaci s područja naftaštva odabrali su preporučenu riječ *diza*. Točno je da se ona rabi u svakodnevnom hrvatskom, kao i znatno prošireniji naziv “šrafaiger” (od njemačkog *Schraubenzieher*) za izvijač ili odvijalo (V. Dabac). Takvim nazivima ni-

je mjesto u hrvatskom književnom jeziku, pa ni i u hrvatskim stručnim jezicima, dakle ni dizi. A dosljedno slijedeći Brodnjaka, mnogi će pomisliti da treba izbjegavati riječ mlaz, mlaznicu. Hoće li zaista jednog dana biti objavljen naslov "srušio se dizni zrakoplov"?

Što se tiče para sustav – sistem, valja zadržati supletivni pristup. Najčešće se može misao iskazati s riječju sustav (sustavnosni pristup, sustavnosna raščlamba (analiza), sustavna obrada nekog područja, itd.). Ipak, i mikrosistemika ili sistematika nužne su riječi i u hrvatskom.

Pozornost je privukla i rečenica. "Tako se sufiksom *-ište/-lište* tvore nazivi za točke". Navedeni su primjeri: ledište, rosište, talište, težište, vrelište, a mogu se dodati i riječi staklište ili kristalište. Dok se za težište i može prihvatiti definicija "točka u kojoj kao da je sva težina", čini se kako nije dobro obrazloženo "toplinska točka na kojoj se leđi voda". U srpskom se upotrebljava "tačka taljenja" umjesto tališta. A radi se o temperaturi. Sigurno bi bilo bolje *ledište* → *temperatura pri kojoj se leđi voda*. Napisao sam *pri*, jer lektorića časopisa za koji najčešće pišem, traži "zagrijano je *na* temperaturu", ali "to se zbiva *pri* temperaturi".

Duktilnost se ne može zamijeniti s riječju rastežljivost. Nužna su dva pojma. Zbog djelovanja jednoosnog, normalnog opterećenja, dolazi do povećanja razmaka među česticama, a to je rastezanje (npr. gumene vrpce). Ako se rasteže dovoljno visokim opterećenjem, može se prijeći granica razvlačenja. Po postizavanju tog naprezanja dolazi do trajne, plastične deformacije tijela koja se očituje u razvlačenju tijela. Prividno bi primjereniji bio izraz razvlačivost. Međutim, svojedobno sam tražio rješenje za riječ duktilnost. U raspravi s jednim od najvećih jezičnih

stručnjaka na ovim prostorima s područja tehnike, prof. N. Maleševićem, došlo se do zaključka kako je primjereno zadržati izraz duktilnost (ne duktilitet). Duktilni su oni materijali koji zadovoljavaju dva kriterija povezana s čvrstoćom i istezljivošću.

Naftaši su upotrijebili englesku riječ *quenching* koja se susreće i na nekim drugim područjima. M. Mihaljević je upozorila da bi ju trebalo pisati kao *kvenčiranje*. Tu je propuštena prilika da se potraži hrvatski prijevod. Radi se vjerojatno o naglom hlađenju ili na području toplinske obradbe, gašenju. Možda naftaši trebaju i izraz pogasiti (npr. vatru) što je jedno od značenja riječi *quench*.

Nejasno je zašto riječ vakuum nije zamijenjena s riječju podtlak i načinjene potrebne izvedenice. Pritom valja navesti da je u *Hrvatskom općem leksikonu* riječ vakuum definirana kao "prazan prostor u kojem nema tvari, ali ga mogu prožimati fizikalna polja (gravitacijsko, elektromagnetno i dr.); u praksi naziv za prostor ispunjen plinom pod tlakom znatno nižim od normalnog atmosferskog tlaka". Za naftaše je ovaj drugi dio tumačenja primjereniji i stoga se primjerice u strojarstvu upotrebljava izraz podtlačni postupak i sl.

Valja zaključiti. M. Mihaljević zna i ima što kazati na području tvorbe tehničkog nazivlja. Ali valja joj savjetovati, boljeg pristupa od supletivnog nema. Gdje je razumno, valja uzastojati upotrebljavati hrvatske riječi, ali one nemaju uvijek prednost pred posuđenicama ili tuđicama. A Brodnjakov rječnik nije "sveto pismo", već koristan, ali ne i uvijek pouzdan priručnik. Barem ne nama tehničarima.

Igor Čatić